

Proširenost glagolskih predmetaka

Zrinka Kolaković i Zrinka Jelaska

Zagreb

U radu se uvodi pojam proširenost kao jedne od mogućih brojčanih mjera koje mogu poslužiti za proučavanje značenja glagolskih predmetaka, posebno uporabnoga. Najprije se određuju pojmovi plodnost, čestotnost i proširenost i njihove se razlike oprimjeruju na maloj građi. Potom se donose brojčani podatci o glagolskim predmetcima koji pokazuju njihovu proširenost. Glavna je građa utemeljena na popisu pet tisuća hrvatskih glagola odabranih prema čestoti, što znači da su uključeni svi najčešći u opsegu u kojemu je čestota važna. Taj je popis proširen predmetcima, čime se dobio glavni popis, gotovo dvostruko veća građa. U njoj se raščlanjuju brojčani podatci o proširenosti plodnih, slabo plodnih i neplodnih predmetaka poznatih iz literature. Pokazuje se i da prijedložni predmetci imaju znatno veći udio među glagolskim predmetcima nego (danas) neprijedložni predmetci, u čemu su slični izrazno jednakim najčešćim hrvatskim prijedlozima.

1. Uvod

Predmetci ili prefiksi vezani su morfemi koji se pridružuju početku riječi, ispred njezina korijena, odnosno osnove. Većinom su jednostavni, npr. *za-*, *uz-*, *od-*, ali mogu biti i složeni, npr. *obez-*. Katkad se u glagolu niže i njih nekoliko, npr. *ob+u+hvatiti*, ili *pre+iz+po+od+nositi* (završetak Slaminirove pjesme, vršitelj su male lisičice). Predmetak ili prefiks u gramatikama se tumači kao suprotnost dometka ili sufiksa, ne samo prema položaju, nego i prema utjecaju na morfološku narav riječi. U gramatici Barić i dr. (1997: 295) navodi se kako predmetak, za razliku od dometka, ne potire morfološku narav riječi, nego samo modificira njezino leksičko značenje. Pod morfološkom se naravi vjerojatno misli na spreznost tip, tj. fleksiju. Pri tome očito treba isključiti različitu mogućnost ostvaraja pojedinih glagolskih oblika koji se tvore samo od svršenih ili pak samo nesvršenih glagola budući da predmetci mogu promijeniti vid glagola sa svim posljedicama koje se očituju i u

neostvarenosti pojedinih oblika (npr. priloga sadašnjega). Naime, u takvim bi se slučajevima moglo pitati je li riječ o istomu morfološkomu tipu, dvjema inačicama istoga tipa ili dvama tipovima, odnosno možda bi se ipak moglo tumačiti i kao promjena morfološke naravi.

Podrijetlo se predmetaka traži u prijedlozima, nekadašnjim i sadašnjim, te česticama *ne* i *ni* (Barić i dr. 1997: 295). Glagoli tvoreni predmetcima imaju tvorbenu značenje koje odgovara temeljnomu značenju prijedloga te takvi glagoli uz sebe obično i zahtijevaju taj prijedlog (Barić i dr. 1997: 379), ali se značenje glagola predmetcima modificira s obzirom na način i količinu vršenja radnje (Barić i dr. 1997: 397, Mršić 1999: 151, Babić 2002: 537). Predmetci pripadaju afiksima, tj. afiksanim morfemima. Za njih se navodi da imaju gramatičko značenje pa se nazivaju i funkcionalnim morfemima (Barić 1997: 97). Osnovni se pregled značenja svih predmetaka (prefikasa) donosi u *Tvorbi riječi hrvatskoga književnoga jezika* (Babić 2002), *Hrvatskoj gramatici* (1997) te *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić i Pranjković 2005). U radovima gdje se uz svaki predmetak donosi kratak pregled značenja koja on može davati osnovnomu glagolu nije se komentiralo zašto neki predmetci u spoju s glagolima imaju širi raspon značenja, a zašto neki imaju užu raspon značenja.

U kognitivnoj se lingvistici više nego u prethodnim lingvističkim pravcima proučavaju značenja pojedinih gramatičkih jedinica. Tako kognitivni semantički radovi proučavaju prostorna značenja prijedloga i glagolskih predmetaka (npr. Rudzka i Ostyn 1985, Janda 1985, 1988) kao jedinica konceptualnih mreža koje su značenjski povezane preko prototipa ili značenjskim proširivanjem. Pojedini se radovi bave konkretnim predmetcima pokazujući kako se iz temeljnoga ili prototipnoga prostornoga značenja pojedinoga predmetka metaforizacijom razvijaju ostala značenja, npr. L. Janda za ruske predmetke *za-*, *pere-*, *do-* i *ot-* (1986), Belaj (2004) za hrvatski glagolski predmetak *raz-* i njegove alomorfe, I. Tchizmarova (2006) za bugarski predmetak *pre-*. Prefiksi mijenjanjem osnovnoga, tj. prototipnoga značenja glagola omogućuju i promjenu rekcije. Budja (2001: 51–88) u iscrpnomu radu o značenjima nesloženih, tj. jednostavnih glagolnih predmetaka u hrvatskome jeziku smatra da spojivost predmetaka s glagolom ovisi o značenju glagola: glagol uzima samo predmetke koji su sukladni njegovu značenju, a svaki se glagol ne može spajati sa svakim predmetkom.

Ovaj će se rad baviti proširenošću predmetaka kao načinom koji može poslužiti u određivanju njihova značenja. Čestota je kao statistički podatak uglavnom povezana s prototipnim značenjem riječi pa može biti korisno sredstvo u njegovu određivanju (npr. Geeraerts 1988) prema načelu: što je neka uporaba češća, značenje je bliže središtu kategorije. No broj pojavljivanja pojedinih značenja u jezičnome korpusu nije uvijek dokaz značenjske prototipnosti (više u Fulgosi i Tuđman-Vuković 2001, Tchizmarova 2006).

Usporedit će se proširenost i udio glagolskih predmetaka glagola izdvojenih iz šest tisuća najčešćih riječi (građa I) s glagolskim predmetcima glagola gotovo dvostruko većega rječnika, jedanaestak tisuća riječi (građa II). Kako bi se provjerila povezanost prijedloga i predmetaka jednakoga fonološkoga sastava, usporedit će se proširenost predmetaka s najčešćim prijedlozima. Vjeruje se da su podatci o proširenosti glagola početno odabranih prema čestoti još jedna mjera koja bi mogla doprinijeti određivanju prototipnoga značenja te značenjskih promjena morfema koji su od slobodnih postali vezani.

1.1. Popis predmetaka

U različitim je priručnicima naveden različit broj predmetaka koji dolaze s glagolima. U pojedinima od njih spomenuti su i predmetci stranoga podrijetla kao i to da neki od njih imaju paralele u predmetcima domaćega podrijetla. *Hrvatska gramatika* (Barić i dr. 1997: 379–386) navodi da se glagoli tvore s 19 predmetaka, od kojih 9 ima više alternanti (pri čemu za *o-* i *ob-* nije sasvim jasno da su inačice jednoga predmetka, a ne dva). Popis predmetaka u *Gramatici hrvatskoga jezika* (Silić, Pranjković 2005: 149) jednak je popisu u gramatici E. Barić i sur. (1997), ali ih ima 20 jer je pridodan predmetak *obez-*. *Basic Croatian Grammar* (Jelaska 2008) daje popis od 20 predmetaka koji se mogu pojaviti uz glagole netematske vrste, nazivane i neplodnom (nultom) vrstom — petnaest je predmetaka istoobličnih s prijedlozima, dok su ostalih pet samo predmetci. *Tvorba riječi* (Babić 2002: 536) donosi popis od 28 predmetaka u hrvatskomu književnomu jeziku. Zabilježeni su neki novi predmetci u odnosu na gramatiku E. Barić i sur. (1997), a to su predmetci stranoga podrijetla (*de-*, *dis-*, *re-*) te neki domaćega podrijetla (*naj-*, *pa-*, *protu-*, *suprot-*, *un-*). Uz 20 predmetaka potvrđenih u četiri navedene gramatike i devet koji se nalaze samo u jednoj dodana je još nekolicina (tablica 6). Jedan je predmetak (čestica) *ne-* koji uglavnom dolazi u spoju s još kojim predmetkom (vjerojatno se zato u priručnicima ne nalazi na popisu glagolskih predmetaka), te predmetci *trans-*, *eks-*, *dez-* pronađeni u građi. Nisu navedeni drugi predmetci stranoga podrijetla koji nisu pronađeni u navedenim gramatikama, ali ni u građi, poput *ab-*, *in-*. Ukupno ih je, dakle, početno bilo 33.

1.2. Prikupljena glagolska građa

Građu čine dvije skupine glagola. Popis A čini 1603 glagola. Popis B čini 9079 glagola (Kolaković 2008), on je 5,66 puta veći od popisa A. Od 1603 glagola 502 bilo je bez predmetka (31,32%), a 1101 s predmetkom (68,68%).

Popis A — Popis A nastao je izdvajanjem glagola iz građe od 6000 najčešćih hrvatskih riječi. Brojka od 6000 odabrana je kao gornja granica važnosti čestote jer su istraživanja za druge jezike pokazala da čestotnost igra presudnu ulogu do 2000, a potom 4000 najčešćih riječi (takvi su npr. Langenscheidtovi rječnici engleskoga i njemačkoga), a najviše do 6000 riječi (takav je npr. francuski rječnik *6000+ Essential French Words*). Nakon toga za cjelokupni rječnik, tako i glagolski, presudnu ulogu igra tematsko područje (i stil), a ne opća čestota. U odnosu na rječnik općenito, najvažnija je njegova ustrojenost, upravo morfološka i tvorbeno proširenost u kojoj morfemi, i samoznačni i suznačni, igraju veliku ulogu. Tada se za jezike preporučuje učenje najčešćih morfema, predmetaka i dometaka, što je jedan od motiva nastanka ovoga rada. Popis A nastao je prikupljanjem najčešćih riječi iz nekoliko izvora za projekte *Hrvatski kao strani jezik: razvojni rječnik i gramatika* i *Hrvatski kao drugi i strani jezik: prikupljanjem najčešćih hrvatskih riječi u nastavi* (za izvorne govornike i inojezične govornike, od početničke razine), prijevoda najčešćih riječi njemačkoga i engleskoga jezika, uvrštavanjem 4000 najčešćih riječi iz milijunske građi *Hrvatskoga čestotnoga rječnika*, kraće *Čestotnika* (Moguš, Bratanić, Tadić 1999), i to onih koje su se pojavile 13 i više puta. Usprkos nekim od nedostataka *Čestotnika*, on je i dalje jedina građa iz koje se mogu cjelovito utvrditi odnosi među vrstama riječi u hrvatskome (Hudeček, Mihaljević i Vukojević 2002).

Treba napomenuti da su iz popisa prepisanoga iz *Čestotnika* izostavljene riječi koje su u doba prikupljanja milijunske građe bile ideološki obojene, a intuitivski su se mogle lako prepoznati kao prečeste riječi u odnosu na današnji jezik (poput *socijalizam, socijalistički, komunistički, partija, sekretar* i slične).

Popis B — Drugom popisu temelj su glagoli popisani u skripti *Hrvatski glagoli* (Jelaska 2003), ima ih 5109. Glavninom su uvršteni po načelu čestotnosti, ali ne samo prema *Čestotniku*, nego i prema prijevodu najčešćih glagola u njemačkome i engleskome jeziku, uključujući i glagole koji su važni na početnim razinama učenja hrvatskoga (slično kao popis A). Vrlo mali dio glagola, četrdesetak njih, u skriptu je uvršten zato što su predstavnici nekoliko rjeđih konjugacijskih tipova (kako se ne bi morao mijenjati broj tipova kada se bude povećao broj glagola).

U polaznoj je građi bilo 1609 (31,49%) glagola bez predmetaka, a 3500 (68,51%) imalo je predmetke što pokazuje da je odnos glagola s predmetkom i bez njega postojan (gotovo je jednak udjelu u građi A). Ta je polazna građa širena najvećim mogućim brojem glagola izvedenih od polaznoga glagola pomoću glagolskih predmetaka iz *Tvorbe riječi* (Babić 2002). Ovjerena tako dobivenih glagola provjeravala se u *Velikom Aniću* (Anić 2003), kao jedi-

nomu rječniku suvremenoga hrvatskoga jezika dostupnomu na CD-romu. U slučajevima nesigurnosti ima li glagol predmetak ili nema za provjeru su se rabili *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (Anić i sur. 2002) i *Etimologijski rječnik* (Skok 1971). Početna je građa osim predmetcima upotpunjena i dodavanjem nesvršenih ili svršenih vidskih parnjaka. Ovim se dvama načinima proširivanja građe dobilo 3970 novih glagola s predmetcima. Njima se odstupilo od kriterija čestotnosti, ali kao što je rečeno — čestotnost i tako više ne igra veliku ulogu nakon najčešćih četiri, a najviše šest tisuća riječi.

1.3. Udio glagola s predmetcima

Osnovni (najčešći) glagolski rječnik u hrvatskome povećava se izvođenjem i preuzimanjem glagola iz drugih jezika. U prikupljenoj je građi od 9079 glagola njih 7470 imalo predmetke, što znači da se udio glagola s predmetkom povećao na 82,28% kad se građa umnožila gotovo šest puta (5,67) u odnosu na početnu, isključivo glagolima s predmetcima. Udio glagola bez predmetka i glagola s predmetkom iz građe prikupljene za ovaj rad naveden je u tablici 1.

Tablica 1: Broj i postotni udio glagolskih predmetaka u dva popisa

	Popis A		Popis B	
	Broj glagola	%	Broj glagola	%
Bez predmetka	502	31,32	1609	17,72
S predmetkom	1101	68,68	7470	82,28
Ukupno	1603	100,00	9079	100,00

U građi A prosječno je otprilike jedan glagol bez predmetka na svaka tri glagola. Drugim riječima, u tome je popisu otprilike trećina glagola bez predmetka, a dvije trećine glagola s predmetkom. U popisu B glagola bez predmetka manje je od petine, a glagola s predmetkom više od četiri petine.

1.4. Udio predmetaka u građi

Kako se građa B povećala 5,67 puta u odnosu na građu A, svi su se predmetci također povećali, u rasponu od 1,3 (*ob-*) do 20 puta (*pod-*). Većina se povećala donekle u skladu s povećanjem građe, neki manje (*o-*, *po-*, *s-*, *pre-*), neki jednako (*iz-*), drugi više (*pro-*, *za-*, *uz-*, *raz-*, *pod-*). To je ovisilo i o broju predmetnih pojava, prema tomu koliko ih je bilo na početku. Gotovo svi predmetci označeni kao plodni pojavili su se u građi A (1101 prefigiranih glagola), nije jedino *nad-*. Od neplodnih se nije pojavio ni jedan, oni su se pojavili tek u građi B. To pokazuje sklonost da se neplodni

predmetci pojavljuju na rjeđim glagolima. Većina se slabo plodnih, koji su se pojavili i u popisu A, proširila, ali tek na nekoliko desetaka.

Drugim riječima, promjenom građe može se promijeniti udio pojedinoga predmetka u njoj, udio može ostati (pod)jednak, može rasti ili se smanjivati, a mogu se pojaviti i novi predmetci, kao *obez-*, *mimo-*, *protu-*. U građi B smanjio se udio predmetka *s-*, *po-*, *o-*, *ob-*, *u-*, *od-*, *do-*, *po-*, *pred-* i *suprot-*. Udio predmetka *iz-* ostao je gotovo posve jednak. Povećao se udio predmetaka *raz-*, *pod-*, *za-*, *u-*, *pred-* i ostalih.

U građi A nalazi se 20 predmetaka. Njih 15 ima jednak oblik kao i prijedlozi, 4 su samo predmetci, a jedna je niječnica *ne*. Prijedložnih je predmetaka 925, dok je neprijedložnih 171, uz to se pojavljuje i niječnica *ne* 5 puta, što znači da je 176 neprijedložnih predmetaka. Ukupno ih je 1101. Dakle, većina je glagolskih predmetaka prijedložna (84,01%).

U građi B od navedenih 33 predmetaka potvrđen je 31. Od njih 16 ima jednak oblik kao i prijedlozi, 14 su samo predmetci, a jedna je niječnica *ne*. U građi B povećao se udio i neprijedložnih, najviše na temelju predmetka *raz-* i nekolicine novih. Naime, od 11 novih samo je 1 prijedložni. Tablica 2 donosi brojke pojavljivanja pojedinih predmetaka iz navedene građe redom. Prijedložni predmetci prevladavaju među proširenijim prijedlozima (njih 12 nalazi se među prvih trinaest), dok samo glagolski prevladavaju među manje proširenim predmetcima (njih je 12 u donjih šesnaest). Prijedložnih je predmetaka 5842, dok je neprijedložnih 1594, uz to se pojavljuje i niječnica *ne* 34 puta, što znači da je 1628 neprijedložnih predmetaka. Ukupno ih je 7470. Dakle, većina je glagolskih predmetaka prijedložna, gotovo 80 posto (78.21%).

Tablica 2: Popisi glagolskih predmetaka svih vrsta

Predmetci	Građa A		Građa B	
	Broj glagola	%	Broj glagola	%
prijedložni	925	84,02	5842	78,21
neprijedložni				
— niječni	5	0,45	34	0,45
— ostali	171	15,53	1648	21,34
Ukupno	1101	100	7524	100

Iako se u odnosu na građu A udio neprijedložnih predmetaka u građi B povećao za više od pet posto (5,81%), udio je niječnice posve jednak.

2. Plodnost, čestotnost i proširenost predmetaka

Uspoređivanje proširenosti predmetaka s čestotnošću prijedloga uspoređivanje je dvostruko raznorodnih pojava. Proširenost, čestotnost i plodnost slični su pojmovi: za proširenost bi se moglo reći čestotnost među glagolskim natuknicama, kao donekle i za plodnost. No ipak proširenost nije jednaka ni plodnosti predmetaka, ni njihovoj čestotnosti.

2.1. Plodnost

Pojam plodnosti odnosi se na mogućnosti tvorbe novih riječi pojedinim predmetkom, postojeću i sadašnju. U načelu su velik broj tvorenih glagola jednim predmetkom i mogućnost tvorbe novih povezane. Predmetak je neplodan ako se njime tvorio mali broj glagola, ali i ako se njime ne može tvoriti ni jedan novi glagol. Predmetak je plodan ako se njime tvori(o) velik ili veći broj glagola i ako se njime može tvoriti i velik broj novih glagola. Međutim, zbog jezičnih promjena može se dogoditi i promjena u plodnosti tako da neki predmetci postanu neplodni ili slabo plodni i obratno. Čini se da je ipak jasniji pokazatelj prototipne plodnosti ovjerena tvorba mnogobrojnih glagola od same mogućnosti tvorbe.

Sve hrvatske gramatike ne dijele predmetke po plodnosti, nego jednostavno donose sve plodne predmetke uz dva neplodna: *mimo* i *su* te jedan slabo plodan: *pred*. Ostale neplodne i slabo plodne donosi samo jedna gramatika (Babić 2002), koja nema složeni predmetak *obez-*. Plodnost predmetaka navedena u literaturi dobivena je velikom glagolskom građom od dvadesetak tisuća glagola u doba ručnoga sakupljanja, bez primjene računala. Ona je promatrana kao cjelokupan popis.

Plodnost je 28 predmetaka ili prefiksa u Tvorbi riječi (Babić 2002: 536) opisana kvalifikativima *slabo*, *veoma plodni*, *neplodni*. Kao neplodni izdvojeni su *mimo-*, *naj-*, *pa-*, *protu-*, *suprot-*, slabo plodni *de-*, *dis-*, *pred-*, *re-* i *su-*, a ostale se smatra vrlo plodnima. U tablici 7 bit će naveden ukupan popis predmetaka dobivenih u ovome radu, pri čemu su razdvojeni slabo plodni i neplodni predmetci. Iako tema ovoga rada nije prefiksalna tvorba glagola, on pokušava brojčano usporediti proširenost i plodnost.

2.2. Proširenost predmetka

Proširenost se odnosi na broj različitih glagola koji sadrže jedan te isti predmetak. Kako bi se dobila njihova proširenost, prebrojavalo se pojavljivanje svakoga pojedinog prefiksa unutar analizirane građe. Kriteriji brojanja predmetaka u ovom radu bila je njihova uloga u značenju svakoga glagola. Drugim riječima, predmetci su promatrani morfološki, ne tvorbeno. Stoga su brojani i oni koji su dolazili uz glagole nesvršenoga vida, dakle uz gla-

gole koji nisu tvoreni prefiksacijom ili prefiksarno-sufiksalsnom tvorbom, nego sufiksacijom. S obzirom na način prikupljanja građe, glagoli sa sufiksalsnim vidskim parom imali su veći udio među predmetcima nego glagoli s prefiksalsnim vidskim parom. Tako se proširenost kao morfološka kategorija razlikuje od plodnosti kao tvorbene kategorije.

Navest će se primjer proširenosti glagolskoga predmetka na maloj građi od najčešćih 500 riječi hrvatskoga jezika kako bi se objasnili sami pojmovi i razlika među njima, ali i prikazala metodologija rada. Među prvih 500 riječi pojavljuje se 90 glagola, od toga 38 s predmetkom. Neki u suvremenome jeziku i ne postoje bez predmetka, poput *uzeti*, *odlaziti*, *prolaziti*, *ulaziti*. Među tih 38 prefigiranih glagola pojavljuje se 11 glagolskih predmetaka: 9 nenaglasničkih (8 prijedložnih: *po*, *o*, *u*, *do*, *s* *ne*, *na*, *od*, *za* i niječnica *ne*) i dva koja su samo predmetak (*pro-*, *raz-*). Navedeni predmetci pojavljuju se u pet rangova proširenosti. Najprošireniji glagolski predmetak *po-* pojavljuje se u 9 različitih glagola (1. rang). Slijede *o-* i *u-* koji se pojavljuju u 6 glagola (2. rang), potom *do-*, *s-*, *pro-* koji se pojavljuju u tri glagola (3. rang) te *ne-*, *na-* i *od-* koji se pojavljuju u dva glagola (4. rang). Najmanje su prošireni predmetci *raz-* i *za-*, koji se pojavljuju samo jednom među 90 prefigiranih glagola (5. rang). Redoslijed proširenosti glagolskih predmetaka u 500 najčešćih riječi zajedno s ukupnim brojem glagolskih natuknica nalazi se u tablici 3.

Tablica 3: Proširenost glagolskih predmetaka u najčešćih 500 riječi

redni broj	rang	predmetak	broj natuknica	glagolske natuknice
1	1	po	9	početi, postati, postojati, poći, pogledati, poznati, pokazivati, pokazati, upotrebljavati
2-3	2	o	6	ostati, osjećati, otvoriti, ostaviti, ostajati, očekivati
	2	u	6	uzeti, učiniti, umrijeti, upotrebljavati, ući, ulaziti
4-6	3	do	3	doći, dolaziti, dobiti
	3	s	3	smjeti, smatrati, stići
	3	pro	3	proći, prolaziti, promatrati
7-9	4	ne	2	nemati, nemoći
	4	na	2	naći, nazivati
	4	od	2	otići, odlaziti
10-11	5	raz	1	razumjeti
	5	za	1	zaboraviti

2.3. Čestotnost predmetaka

Čestotnost se odnosi na pojavljivanje pojedinoga predmetka u govornoj ili pisanoj građi, što se može odnositi i na samo jedan glagol s tim predmetkom (jedna glagolska natuknica) ili na sve glagole s tim predmetkom koji postoje (sve glagolske natuknice). Prva je vrsta čestotnosti pojedinačna čestotnost, tj. broj pojavnica jedne natuknice, a druga ukupna čestotnost, tj. broj pojava svih natuknica u kojima se pojavljuje. Npr. u građi Čestotnika (Moguš i sur. 1999) glagol *nemati* pojavljuje se kao 10. glagol po redu, on je jedan od 100 najčešćih hrvatskih riječi (ima 1215 pojavnica). Po tome je *ne-* glagolski predmetak s najvećom pojedinačnom čestotom, tj. najvećim brojem pojavnica jedne natuknice. Među prvih sto riječi pojavljuje se i glagolski predmetak *do-* (970 pojavnica), po tome bi *do-* bio drugi po pojedinačnoj čestoti, dakle drugi po broju pojavnica jedne natuknice.

Međutim, ako se za građu uzme prvih petsto riječi, najčešći je glagolski predmetak *po-* (2873 pojavnica). On je predmetak s najvećim ukupnim brojem pojavnica svih glagolskih natuknica, tj. zbroj je pojavnica njegovih natuknica ukupno najviši. Predmetak *do-* slijedi po ukupnoj pojavnosti (1818 pojavnica), a *ne-* sa 1215 pojavnica tek je peti predmetak po ukupnoj čestotnosti, iako je bio prvi po pojedinačnoj. Najrjeđi je predmetak u građi najčešćih 500 riječi *za-*. On se pojavljuje kod 64-toga glagola po redu (u 400 najčešćih riječi), s 245 pojavnica. Redoslijed glagolskih predmetaka u 500 najčešćih riječi zajedno s ukupnim brojem pojavnica nalazi se u tablici 4.

2.4. Primjeri odnosa plodnosti, čestotnosti i proširenosti predmetaka

Odabrana građa pokazuje različite odnose između plodnosti, čestotnosti i proširenosti predmetaka. Kao što se vidi u tablicama 3 i 4, među plodnim predmetcima prvi je predmetak (*po-*) ukupno najprošireniji i najčešći u 500 najčešćih riječi. Međutim, drugi po ukupnoj čestoti (*do-*) u trećemu je rangu (zajedno s još dva glagola), dok je treći po ukupnoj čestoti (*o-*) u istome rangu proširenosti kao i četvrti po ukupnoj čestoti (*u-*).

Neki su slabo plodni predmetci rijetki, odnosno pojedinačno rjeđi. Drugi nisu, nemaju bitno manju čestotnost nego plodni. Oni pripadaju među najčešće predmetke zato što su sastavni dio najčešćih glagola. Kao primjer u tablicama 5 i 6 navedeni su slabo plodni predmetci *pred-* i *ne-* u glagola izdvojenih iz 4000 najčešćih riječi.

Tablica 4: Čestota predmetaka u najčešćih 500 riječi (s pojavnicama glagola)

redni broj	predmetak	broj pojavnica	glagolske natuknice (s pojavnicama)
1.	po	2873	početi (587), postati (495), postojati (404), poći (293), pogledati (284), poznati (205), pokazivati (190), pokazati (187), u/po/trebljavati (228)
2.	do	1818	doći (970), dolaziti (464), dobiti (384)
3.	o	1670	ostati (576), osjećati (250), otvoriti (238), ostaviti (213), ostajati (208), očekivati (185)
4.	u	1537	uzeti (327), učiniti (315), umrijeti (274), u/po/trebljavati (228), ući (211), ulaziti (182)
5.	ne	1435	nemati (1215), nemoći (220)
6.	s	680	smjeti (248), smatrati (216), stići (216)
7.	na	641	naći (411), nazivati (230)
8.	od	627	otići (434), odlaziti (193)
9.	pro	611	proći (243), prolaziti (190), promatrati (178)
10.	raz	325	razumjeti (325)
11.	za	245	zaboraviti (245)

Kao što se vidi u tablici 5, predmetak *pred-* pojavljuje se s 130-tim glagolom (što znači u rječniku od 700 prvih riječi). U rječniku do 4000 riječi proširenost mu je 6 jer ima toliko glagola s predmetkom *pred-* (*predstavljati*, *predvidjeti*, *predložiti*, *predlagati*, *predviđati*, *pretpostavljati*), a ukupna čestota 336 jer tih šest glagola imaju ukupno toliko pojavnica.

Tablica 5: Glagoli s predmetkom *pred-* u 4000 najčešćih riječi

broj	glagol	redni broj glagola	u prvih riječi	broj pojavnica
1.	predstavljati	130.	700	142
2.	predvidjeti	404.	2000	53
3.	predložiti	515.	2500	42
4.	predlagati	559.	3000	38
5.	predviđati	595.	3000	36
6.	pretpostavljati		4000	25
				=336

Kao što se vidi u tablici 6, predmetak *ne-* prvi je po pojedinačnoj čestotnosti (*nemati* ima 1215 pojava) i znatno češći jer ima 1696 pojava, ali ima manju proširenost: 4 (*nemati, nemoći, nestati, nestajati, nedostajati*).

Tablica 6: Glagoli sa slabo plodnim predmetkom *ne-* u 4000 najčešćih riječi

broj	glagol	redni broj glagola	u prvih riječi	broj pojava
1.	<i>nemati</i>		100	1215
2.	<i>nemoći</i>		400	220
3.	<i>nestati</i>		600	168
4.	<i>nestajati</i>		1500	93
				=1696

Dakle, od dva predmetka *ne-* i *pred-* od kojih je drugi izrijekom naveden kao slabo plodan, prvi je u odabranoj građi od 4000 riječi pojedinačno više od osam puta češći (1215 : 142), ukupno više od pet puta češći (1696 : 336), ali je za pola manje proširen (4 prema 6).

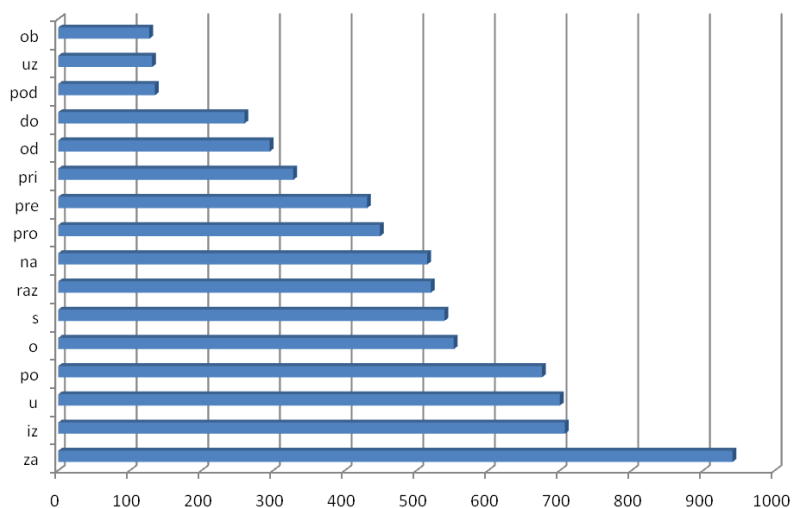
4. Proširenost predmetaka u najvećemu popisu

Konačnom obradom građe B utvrđeno je da od 31 predmetka u popisu od 9079 glagola njih 15 ima proširenost manju od 100. Prikazani su u dva grafikona. Posebno su odvojeni predmetci prošireniji od 100, tj. oni koji se pojavljuju u više od stotinu glagola (grafikon 1) od onih koji se pojavljuju u manje od stotinu glagola, a to znači 35 i manje (grafikon 2). Najprošireniji se predmetak svojom pojavnošću u građi od 9079 glagola približio broju 1000. Unutar analizirane građe nisu pronađene potvrđnice za predmetke *un-* i *naj-*, njihova je proširenost 0 pa ti podatci nisu uneseni u grafikone. Predmetci stranoga podrijetla *eks-* i *trans-* pojavljuju se samo jedanput u raščlanjenoj građi, u riječima: *ekshumirati* i *transportirati*.

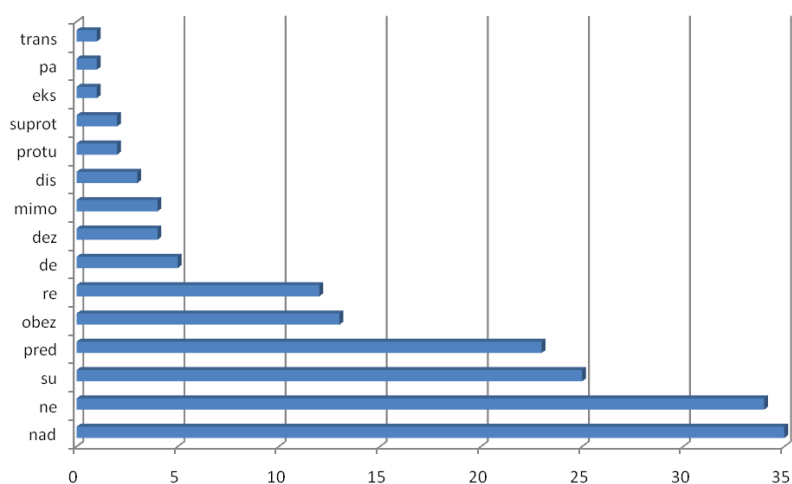
U grafikonu 1 jasnije se vidi da je *za-* (941) bitno prošireniji od sljedećega predmetka *iz-/is-* (707), koji se pojavljuje u tročlanoj skupini vrlo slične proširenosti: *iz-* (707), *u-* (700) i *po-* (675). Nakon njih slijede nova četiri podjednako proširena predmetka *o-* (552), *s-* (539), *raz-* (520), *na-* (515), potom podjednaki par *pro-* (449) i *pre-* (431). Vidljivo su manje zastupljena iduća tri predmetka: *pri-* (328), *od-* (295), *do-* (260), pa zadnja tri proširenija od sto: *pod-* (135), *uz-* (131), *ob-* (127).

Grafikon 2 prikazuje petnaest predmetaka s proširenošću manjom od 100. Najveća je za dva glagola: *nad-* (35) i *ne-* (34). Potom slijede *su-* (25) i *pred-* (23), zatim *obes-* (13) i *re-* (12). Manje od 10 puta pojavljuju se *de-* (5) i *dez-* (4). Njih Babić (2002: 538) navodi kao dva alomorfa, što bi značilo

da *de(z)*- ima proširenost (9). *Mimo-* se pojavljuje 4 puta, *dis-* 3, *protu-* i *suprot-* 2, a *eks-*, *pa-* i *trans-* 1 put.

Grafikon 1: Raspored glagolskih predmetaka s proširenošću većom od 100

Grafikon 2: Raspored glagolskih predmetaka s proširenošću manjom od 100

4.1. Proširenost i plodnost

Kao što je rečeno, tablica 7 donosi brojke pojavnica u građi uz podjelu prema spomenutim navodima (Babić 2002) o plodnosti pojedinih predmetaka. Obično su napisani predmetci navedeni u sve četiri gramatike, masno kurzivom predmetci navedeni samo u jednoj gramatici: *obez-* u Silić, Pranjeković (2005), *re-*, *suprot-*, *pa-*, *protu-*, *de-/dez-*, *dis-*, *un-* i *naj-* u Babić (2002), a samo kurzivom predmetci koji nisu navedeni u gramatikama: *ne-*, *trans-*, *eks-*. Prikupljena građa po proširenosti pojedinih predmetaka glavninom je u skladu s navedenom podjelom po plodnosti.

Tablica 7: Proširenost glagolskih predmetaka podijeljenih po plodnosti

predmetak	proširenost				
PLODNI		SLABO PLODNI		NEPLODNI	
do	260	<i>de(z)-</i>	9	<i>eks-</i>	1
iz	707	<i>dis-</i>	3	mimo	4
na	515	<i>ne</i>	34	<i>naj-</i>	-
nad	35	<i>obez-</i>	13	<i>pa-</i>	1
o	552	pred	23	<i>protu-</i>	2
ob	127	<i>re-</i>	12	<i>suprot-</i>	2
od	295	su-	25	<i>un-</i>	-
po	675			<i>trans-</i>	1
pod	135				
pre-	431				
pri	328				
pro-	449				
raz-	520				
s	539				
u	700				
uz	131				
za	941				
Ukupno	7340		119		11

Nekoliko je razlika između obilježja (tvorbene) plodnosti i (morfološke) proširenosti. Navedeni kao slabo plodni, u građi su *pred-* (23) i *re-* (12) tek nešto manje prošireni nego *nad-* (35) naveden kao plodan. Isto je tako *dis-* (2) naveden kao slabo plodan jednako slabo proširen kao navedeni neplodni *mimo-* (4), *suprot-* (2). No, naravno, tvorbena je podjela napravljena prema dvostruko većoj građi, u kojoj su uključeni svi glagoli. Predmetak *obez-* (12) išao bi vjerojatno među slabo plodne predmetke (pojavljuje se tek jednom manje od *su-*), ako ga se ne bi razdvojilo na *o-* i *-bez-*.

5. Usporedna čestota prijedloga i proširenosti predmetaka

Tablica 8 prikazuje glagolske predmetke poredane od najproširenijih prema najmanje proširenima. Uz glagolske predmetke nalazi se popis prijedloga iz kojih su predmetci izvedeni. Uz prijedloge se navodi njihova čestota, rang prema Čestotniku, padeži s kojima se prijedlozi slažu i unutar koliko se najčešćih riječi nalaze.

Tablica 8: Redoslijed glagolskih predmetaka prema proširenosti s usporednim podacima čestote prijedloga

redni broj	predmetak	proširenost	prijedlog	padež	rang	aps. čest.	broj najčešć.	redni broj
1.	za	941	za	A/G/I	9	8320	100	3
2.	iz	707	iz	G	23	3280	100	6
3.	u	700	u	A/G/L	3	27261	100	1
4.	po	675	po	A/L	40	2435	100	8
5.	o	552	o	A/L	26	3028	100	7
6.	s	539	s	G/I	12	7735	100	4
7.	raz-	520	-	-	-	-	-	-
8.	na	515	na	A/L	6	13375	100	2
9.	pro-	449	-	-	-	-	-	-
10.	pre-	431	<i>preko</i>	G	169	523	200	16
11.	pri	328	pri	L	140	621	200	14
12.	od	295	od	G	17	6320	100	5
13.	do	260	do	G	43	2267	100	9
14.	pod	135	pod	A/I	84	1071	100	11
15.	uz	131	uz	A	98	942	100	13
16.	ob-	127	-	-	-	-	-	-
17.	nad	35	nad	A/I	143	604	200	15
18.	ne	34	-	-	-	-	-	-
19.	su-	25	-	-	-	-	-	-
20.	pred	23	pred	A/I	91	990	100	12
21.	obez-	13	<i>bez</i>	G	68	1284	100	10
22.	re-	12	-	-	-	-	-	-
23.	de-	5	-	-	-	-	-	-
24.	dez-	4	-	-	-	-	-	-
25.	mimo	4	mimo	G/A	541	29	3500	17
26.	dis-	3	-	-	-	-	-	-
27.	protu	2	-	-	-	-	-	-
28.	suprot	2	<i>nasuprot</i>	D	545	25	4000	18
29.	eks-	1	-	-	-	-	-	-
30.	pa-	1	-	-	-	-	-	-
31.	trans	1	-	-	-	-	-	-

Iz tablice 8 vidi se da se prijedlozi *za*, *iz*, *u*, *po*, *o*, *s* nalaze u stotinu najčešćih riječi hrvatskoga jezika, a to su ujedno i najprošireniji predmetci. Redoslijed čestote prijedloga i proširenosti predmetaka nije potpuno jednak, tako je najčešći prijedlog *u* s rangom 3, a drugi *na* s rangom 6. *Za* je treći prijedlog po čestoti, ali prvi predmetak po proširenosti.

Iako redosljed čestote prijedloga i proširenosti predmetaka nije identičan, iz tablice 8 vidljivo je da su češći predmetci ujedno i prošireniji prijedlozi. Među tim se prijedlozima nalaze dva koja se slažu s tri padeža: *za* (akuzativ, genitiv i instrumental) i *u* (akuzativ, genitiv, lokativ). Ostali se prijedlozi, osim *iz*, slažu s dva padeža. Dakle, i u slučajevima kada su leksemi i kada su morfemi, za njih je svojstvena veća spojivost.

Iako se prijedlozi *od*, *do*, *pod*, *uz* pojavljuju unutar stotinu najčešćih hrvatskih riječi, istoimeni predmetci nisu izrazito prošireni — njihova se proširenost kreće od 295 do 131. Ti se prijedlozi, osim prijedloga *pred*, slažu s jednim padežom. Do veće razlike između čestote prijedloga i proširenosti predmetaka izvedenih iz njih dolazi kod predmetaka *obez-* i *pred-*. Prijedlozi *bez* i *pred* nalaze se među stotinu najčešćih riječi hrvatskoga jezika, ali se predmetci izvedeni od njih nalaze među najneproširenijim predmetcima.

5.2. Usporedba redosljeda proširenosti predmetaka i čestotnosti usporednih prijedloga

Kad se uspoređi čestota prijedloga u milijunskomu korpusu Čestotnika i proširenost predmetaka, pokazuju se prilično jasne sličnosti. Iako usporedba nije posve prikladna jer su prijedlozi suznačne riječi, prednaglasnice, dok su predmetci suznačni morfemi, najprošireniji predmetci ujedno su i najčešći prijedlozi.

Prvih devet najčešćih prijedloga nalazi se među prvih deset najproširenijih predmetaka, iako ne jednakim redosljedom. Predmetak *pri* koji je na 8. mjestu nalazi se na 21. mjestu prijedloga. Iduća se četiri prijedložna predmetka nalaze na 12, 14, 22 i 13. mjestu. Jedino je 15. (najmanje proširen prijedložni predmetak) na 45. mjestu prijedloga (od ukupno 53 prikupljenih). Prijedlog *suprot* ne nalazi se u Čestotniku, njegova suvremena i češća fonološka inačica *nasuprot* kao prijedlog se nalazi na 50. mjestu među prijedlozima, koji su prednaglasnice. Gledano s druge strane, četrnaest najproširenijih prijedložnih predmetaka nalazi se među 22 najčešće prijedložne prednaglasnice, svi se nalaze među 200 najčešćih riječi hrvatskoga jezika.

Među prvih petnaest najproširenijih predmetaka samo su tri isključivo vezani morfemi (*raz-*, *pro-*, *pre-*), ostali se pojavljuju i kao prednaglasnice (*za-*, *iz-*, *u-*, *po-*, *o-*, *s-*, *na-*, *pri-*, *od-*, *do-*, *pod-*, *uz-*). U preostalim četrnaest većina su (danas) neprijedložni (*ob-*, *su-*, *obez-*, *re-*, *de-*, *dez-*, *dis-*, *protu-*), jedan je niječnica (*ne-*), a tek su četiri i prednaglasnice (*nad-*, *pred-*, *mimo-*, *suprot-*). Najprošireniji je hrvatski glagolski predmetak *za-*, on se u građi pojavio s ukupnom čestotom 941. Slijede ga *iz-* (707), *u-* (700), *po-* (675), *o-* (552), *s-* (539).

6. Zaključak

Uz glavninu najproširenijih predmetaka u hrvatskim glagolima u suvremenoj jeziku postoje i prijedlozi, tj. prednaglasnice, jednakoga glasovnoga oblika. Zbog proširenosti predmetaka s prijedložnim likom promatrala se i čestota prijedloga. Pokazalo se da su gotovo svi među najčešćim hrvatskim riječima (u milijunskom korpusu), većina čak među stotinu najčešćih, a dva se od njih (*za* i *u*) slažu s tri padeža. Vidi se da im je i kao morfemima i kao riječima svojstvena velika spojivost. Zasad je teško dati jednoznačan odgovor na pitanje o razlogu veće spojivosti pojedinih predmetaka s glagolima od drugih, tj. njihove veće proširenosti. Jer od dva prototipna, razvojno prva i najčešća hrvatska prijedloga, *u* (27261) i *na* (13375), ni jedan nije najprošireniji, *na* je čak na osmomu mjestu. Uvid u navedena značenja koja predmetak osnovnomu glagolu nosi upućuje na to da predmetci s većom proširenošću u spoju s glagolskim granama daju širi raspon značenja, odnosno da im je značenje pojmovno neodređenije. Predmetci veće spojivosti imat će i veću čestotu, što će opet u konačnici utjecati na širenje raspona značenja koja predmetak može dati u spoju s raznim glagolima. Detaljnije istraživanje uzroka velike, odnosno male spojivosti predmetaka mogla bi tema nekoga od budućih radova.

7. Literatura

- Anić, V. (2003) *Veliki Anić: rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V. i sur. (2002) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb: Novi Liber.
- Babić, S[3] (2002) *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb: HAZU i Globus.
- Barić, E. i dr. (1995) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, B. (2004) *Značenjska analiza hrvatskog glagolskog prefiksa raz- i njegovih alomorfa*, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30: 1-16.
- Budja, J. (2001) *Dopune značenjima glagolnih predmetaka*, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27: 49-95 .
- Cvikić, L. (2000) *Zastupljenost vrsta riječi prema Hrvatskome čestotnome rječniku*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Fulgosi, S., Tuđman-Vuković, N. (2001) Relevantnost frekvencije jezične uporabe za opis strukture leksema, *Suvremena lingvistika*, 27/51-52: 73-86.
- Geeraerts (1988) Where does Prototypicality Come From? u Rudzka-Ostyn, B., *Topics in Cognitive Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 207-231.
- Janda, L. (1985) The Meaning of Russian Verbal Prefixes: Semantics and Grammar. *The Scope of Slavic Aspect, UCLA Slavic Studies 12*, Columbus, Ohio: Slavica, 26-40.

- Janda, L. (1988) The Mapping of Elements of Cognitive Space onto Grammatical Relations: An Example from Russian Verbal Prefixation, *Topics in Cognitive Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 327-344.
- Janda, L. (1986) A semantic Analysis of the Russian Verbal Prefixes ZA-, PERE-, DO-, and OT-. *Slavistische Beiträge*, Band 192, Munich: Sagner.
- Jelaska, Z. (2003) *Hrvatski glagoli*, Zagreb: Sveučilišna škola hrvatskoga jezika i kulture.
- Jelaska, Z. (2008) *Basic Croatian Grammar*, Zagreb: Sveučilišna škola hrvatskoga jezika i kulture.
- Hudeček, L., Mihaljević, M., Vukojević, L. (2002) Hrvatski nacionalni korpus - kakav jest i kakav bi trebao biti - kroatistički pogled, u Ivanetić, N.; Pritchard, B.; Stolac, D. (ur.). *Primijenjena lingvistika u Hrvatskoj - izazovi na početku XXI. stoljeća : zbornik*, Zagreb- Rijeka : HDPL.
- Kolaković, Z. (2008) Razgranatost hrvatskih glagola i njihova uvjetovanost čestotom, značenjem i uporabom, Zagreb: Filozofski fakultet (diplomski rad).
- Moguš, M., Bratanić, M., Tadić, M. (1999) *Hrvatski čestotni rječnik*, Zagreb: Školska knjiga
- Mršić, T. (1999) *Dubinska dihotomija trenutačno*, Filologija, br. 32.
- Rudzka-Ostyn, B. (1985) Metaphoric Processes in Word Formation: The Case of Prefixed Verbs, u Paprotte, W., Dirven, R. (ur.) *The Ubiquity of Metaphor*, Amsterdam: Benjamins, 209–241.
- Silić, J., Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Skok, P. (1971-1974) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU.
- Tchizmarova, I. K. (2006) A Cognitive Linguistic Analysis of the Bulgarian Verbal Prefix Pre- 'across, through, over', *Glossos* 7.

The spreadity of verbal prefixes

This paper introduces the concept of spreadity of affixes as one of the numerical measures which could be used in the analysis of verb meanings, especially in their usage. It also suggests the need to distinguish between individual and common frequency when the number of affixes are analysed in a certain corpus. Individual frequency includes the number of tokens of the most frequent word formed with a certain affix, while common frequency includes tokens of all words formed with the same affix. The first part of the paper discusses the concepts of frequency, productivity and spreadity. Those three terms are applied to the four verb prefixes that appear in 500 and 4000 most frequent words as examples of the meaning difference be-

tween them. E.g. prefix *ne-* and prefix *pred-*, both semi-productive, differ in their individual frequency as well as their common frequency in the corpus of the 4000 most common Croatian words. Prefix *ne-* is a part of the eight times more frequent individual verb (1215 : 142) than prefix *pred-* (individual frequency), it is five times more frequent (1696 : 336) when all verbs with both the prefixes in the mentioned corpus are included (common frequency), but its spreadity is lower than the spreadity of *pred-* (4 vs. 6). The second part of the paper presents data on verbal prefixes in 9079 Croatian verbs. The choice of verbs is based on the most frequent app. 5000 verbs and verbs derived from them by various prefixes. The spreadity index is compared to the previous notions on productive, semi-productive and non-productive prefixes to see if there are any parallels. The results show that prefixes derived from prepositions that are used in contemporary language have a much higher spreadity than other prefixes found in the formation of Croatian verbs. Also, there are strong parallels between the frequency order of verbal prefixes and the prepositions with the same forms, although the most prototypical prepositions: *u* 'in' and *na* 'at, on' did not win the first place. The first 15 on the list include only three (today) non-prepositional prefixes (*raz-*, *pro-*, *pre-*), the rest are used as prepositions too (*za-*, *iz-*, *u-*, *po-*, *o-*, *s-*, *na-*, *pri-*, *od-*, *do-*, *pod-*, *uz-*). In the last 14 the majority do not have prepositional pairs (*ob-*, *su-*, *obez-*, *re-*, *de-*, *dez-*, *dis-*, *protu-*, *ne-*), only four have (*nad-*, *pred-*, *mimo-*, *suprot-*). First place is occupied by *za-* (941), it is followed by *iz-* (707), *u-* (700), *po-* (675), *o-* (552), *s-* (539).

Key words: prefixes, spreadity, frequency, productivity, Croatian verbs

Ključne riječi: predmetci, proširenost, čestotnost, plodnost, hrvatski glagoli